

УДК 341.231.14+342.7
DOI: 10.31733/15-03-2024/1/160-161

Євген РЕНЬОВ

доцент кафедри міжнародного
і європейського права
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
кандидат юридичних наук

ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Захист прав дитини є одним із найбільш актуальних питань як для світового суспільства в цілому, так і для України зокрема. З лютого 2022 р. Управління Верховного комісара ООН з прав людини підтвердило загибель в Україні понад 560 дітей [1]. Ба більше, 1 мільйон 100 тисяч українських дітей, які зазнали переміщення протягом останніх двох років, повернулися додому, з них 360 тисяч – до постраждалих від війни та прифронтових регіонів [2]. Тож вразливість зазначеної категорії населення особливо проявляється у нинішньому трагічному контексті, коли діти щодня стикаються з ризиком для життя та здоров'я.

Символічно, що до розробки першої профільної декларації теж спонукали військові дії – Перша світова війна, яка засвідчила особливу незахищеність дітей, зважаючи на їхню фізичну та розумову незрілість. Таким чином, у 1924 році Генеральною Асамблеєю Ліги Націй була прийнята Женевська декларація прав дитини, у преамбулі та п'яти статтях якої були закріплені обов'язки суспільства перед дитиною (голодна дитина має бути нагодована, безпритульна дитина має отримати притулок та ін.) [3].

У Декларації прав дитини 1959 р., що була прийнята одногосно Генеральною Асамблеєю ООН, розпочалась трансформація правового статусу дитини – від об'єкта міжнародно-правового захисту до суб'єкта прав [4]. Зокрема, у Декларації 1959 р. були перелічені права дитини на здорове зростання і розвиток; любов і розуміння (для повного і гармонійного розвитку її особистості); освіти (яка має бути безоплатною та обов'язковою, щонайменше на початкових рівнях) тощо.

Хронологічний порядок також доцільно доповнити положеннями Міжнародних пактів 1966 року. У ст. 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зазначається, що кожна дитина без будь-якої дискримінації має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави [5]. А ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права наголошує на тому, що дітей і підлітків має бути захищено від економічної і соціальної експлуатації, зокрема шляхом встановлення меж віку, нижче яких користування платною дитячою працею забороняється і карається законом [6].

Наступним важливим етапом у формуванні сучасних міжнародно-правових стандартів прав дитини стало прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Конвенції про права дитини 1989 р. [7], яка визначила дитину як людську істоту до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. Поява зазначеної дефініції сприяла розумінню вікових меж дитинства.

Також конвенцією було суттєво розширено спектр передбачених прав дитини. Наприклад, можна згадати право дитини на вільне вираження своїх поглядів (ст. 12) або на відновлення та соціальну інтеграцію дитини-жертви будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження, покарання чи збройних конфліктів (ст. 39).

Доволі прогресивними видаються положення ст. 17, у якій визнається важлива роль засобів масової інформації у розвитку дитини, в результаті чого держави-учасниці мають забезпечити доступ дитини до інформації та матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини.

Окрім того, конвенція передбачила створення контрольного механізму – Комітету з прав дитини, до якого держави-учасниці зобов'язані подавати свої періодичні доповіді щодо

вжитих заходів та прогресу в імplementації положень конвенції. Комітет за підсумком розгляду доповіді надає державі-учасниці рекомендації, викладені у заключних зауваженнях. Як зазначають вітчизняні науковці, ця контрольна функція комітету здійснюється без конфронтації в обстановці конструктивного діалогу і міжнародної солідарності. Зокрема, це пояснюється тим, що контрольна функція комітету має обмежений безпосередній вплив, оскільки в його функції не входить застосування санкцій [8, с. 166]. Втім, іміджеві ризики, до яких призводять негативні висновки комітету щодо стану дотримання прав дітей, спонукають держави-учасниці прислуховуватися до наданих рекомендацій.

Наприклад, в Заключних зауваженнях щодо об'єднаних п'ятого та шостого періодичних звітів України, які були прийняті Комітетом з прав дитини восени 2022 р., наголошується на негативному впливі війни на права дітей, однак зазначена обставина не звільняє нашу державу від виконання взятих на себе зобов'язань: «Комітет глибоко стурбований тим, що збройний напад з боку РФ має руйнівний вплив на мешканців України, особливо щодо дітей, і з тих пір створив серйозні перешкоди для здійснення всіх прав дитини, передбачених Конвенцією та Факультативними протоколами до неї. У зв'язку з цим Комітет високо оцінює зусилля держави-учасниці щодо пом'якшення негативного впливу збройного конфлікту на дітей... Відзначаючи виняткову ситуацію в країні у зв'язку зі збройним нападом з боку РФ, низка рекомендацій Комітету у цих заключних зауваженнях стосуються ситуації з правами дитини після 24 лютого 2022 року, тоді як інші стосуються ситуації, яка зберігається з часу останнього розгляду Комітетом у 2011 році» [9]. В заключних зауваженнях комітет вимагав від держави термінової реакції на рекомендації щодо таких питань: право на життя, виживання та розвиток (п. 17), насильство щодо дітей (п. 23), діти, позбавлені сімейного оточення (п. 27), діти з інвалідністю (п. 29), психічне здоров'я (п. 32), внутрішньо переміщені діти, діти-шукачі притулку та діти-біженці (п. 37).

Таким чином, протягом останніх ста років був сформований комплексний каталог прав дитини, а також контрольний механізм, який здійснює моніторинг стану виконання державами-учасницями взятих на себе зобов'язань відповідно до Конвенції про права дитини 1989 року. Зазначена діяльність сприяла розширенню спектра прав дитини, а також їх належному забезпеченню.

1. Ukraine: Türk calls on Russia to silence the guns in appeal for a just peace. *UN News*. URL : <https://news.un.org/en/story/2023/12/1144942>.

2. Ukraine – Over 600 000 children return home to «extreme needs» including danger, destruction and poverty. *Save the Children*. URL : <https://www.savethechildren.net/news/ukraine-over-600000-children-return-home-extreme-needs-including-danger-destruction-and-poverty>.

3. Geneva Declaration of the Rights of the Child of 1924. *Humanium*. URL : <https://www.humanium.org/en/text-2/>.

4. Declaration of the Rights of the Child. URL : <https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf>.

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.

7. The Convention on the Rights of the Child. United Nations Essential Documents Series. UN : Department of Global Communications, 2019. 82 p.

8. Сірант М. М. Механізми міжнародного права щодо захисту прав дитини. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2015. № 824. С. 164–168.

9. Concluding observations on the combined 5th and 6th periodic reports of Ukraine: Adopted by the Committee on the Rights of the Child at its 91st session, 29 Aug.-23 Sept. 2022. CRC/C/UKR/CO/5-6. *UN Digital Library*. URL : https://digitallibrary.un.org/record/3992527/files/CRC_C_UKR_CO_5-6-EN.pdf?ln=en.